

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/37>

РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ ЯК ЗАПОРУКА ЙОГО ПРОГНОЗОВАНOSTI ТА ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ПРИВАБЛИВОСТІ

REGULATION OF THE GRAIN MARKET IN UKRAINE AS A GUARANTEE OF ITS PREDICTABILITY AND INVESTMENT ATTRACTIVENESS

**Андрушенко І.Г., к.ю.н., професор,
професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань
Національна академія внутрішніх справ**

У статті висвітлюються питання стосовно функціонування аграрного ринку в Україні. Окремо звертається увага на ринок зерна, який є ключовим сектором аграрного ринку. Зазначається, що даний ринок досить швидко розростається та успішно розвивається. Водночас така позитивна динаміка має місце лише тоді, коли всі його суб'єкти можуть спрогнозувати свої перспективи.

Автор вказує, що визначеність у перспективах розвитку суттєво підвищує прогнозованість ринку зерна. Це, у свою чергу, сприяє розширенню його інвестиційного сектора та звуженню до оптимальних меж спекулятивного.

Підкреслюється, що об'єктивними передумовами слабкій підтримці та недостатності державного регулювання ринку наприкінці минулого століття було те, що у законодавців на відповідний момент був відсутній необхідний досвід, а сам ринок змінювався настільки швидко, що законодавці не встигали реагувати на такі зміни.

Узагальнюються основні умови, які, як вважає автор, забезпечать більш прогнозований та регульований розвиток ринку зерна. Наголошується, що подальший розвиток ринку зерна в країні, буде мати місце як результат зусиль держави та безпосередніх суб'єктів ринку. Якщо не будуть прийняті комплексні заходи для належного регулювання ринку зерна, у фазі поживлення він може втратити рівновагу.

Як вважає автор, тенденція посилення державного впливу на ринок зерна по своїй суті дуже проста, вона зводиться до того, що держава змушує суб'єктів ринку зерна і пов'язаних з ними інших учасників збільшувати обсяги інсайдерської інформації й обмежує рекламу, яка розрахована не на свідомість, а на почуття потенційних інвесторів.

Вказується, що у стабільно функціонуючій економіці ресурси переміщуються з одного ринку на інший і повертаються знову. Це залежить від інвестиційної привабливості даного ринку, що, у свою чергу, визначається рівнем його ризикованості, прибутковістю, а також ліквідністю, тобто можливістю без втрат повернути інвестиції в грошову форму.

На думку автора, нині ринок зерна в державі знаходиться у стадії стабілізації та подальшого розвитку. Проте на його подальшу перспективу впливає цілий ряд негативних факторів (викладено у статті).

Зауважується, що неналежне корпоративне управління для інвесторів є підставою щодо зневіри стосовно захисту їхніх прав. Відсутність впевненості означає, що держава не зможе залучати іноземні інвестиції, які так необхідні.

В прикінцевій частині статті викладені узагальнюючі висновки.

Ключові слова: аграрний ринок, правове регулювання, суб'єкти ринку, угоди купівлі-продажу, інсайдерська інформація, ринки капіталів, глобальна криза, корпоративне управління.

The article highlights issues related to the functioning of the agricultural market in Ukraine. Special attention is paid to the grain market, which is a key sector of the agricultural market. It is noted that this market is growing quite quickly and developing successfully. At the same time, such positive dynamics take place only when all its subjects can predict their prospects.

The author points out that certainty in development prospects significantly increases the predictability of the grain market. This, in turn, contributes to the expansion of its investment sector and narrowing to the optimal limits of speculative.

It is emphasized that the objective prerequisites for the weak support and insufficient state regulation of the market at the end of the last century were that the legislators did not have the necessary experience at the relevant time, and the market itself was changing so quickly that the legislators did not have time to react to such changes.

The main conditions are summarized, which, according to the author, will ensure a more predictable and regulated development of the grain market. It is emphasized that the further development of the grain market in the country will take place as a result of the efforts of the state and direct market subjects. If comprehensive measures are not taken to properly regulate the grain market, it may lose balance in the revival phase.

According to the author, the trend of increasing state influence on the grain market is essentially very simple, it boils down to the fact that the state forces subjects of the grain market and other participants related to them to increase the volume of insider information and limits advertising that is not intended for consciousness, but on the feelings of potential investors.

It is indicated that in a stably functioning economy, resources move from one market to another and back again. It depends on the investment attractiveness of this market, which, in turn, is determined by its level of riskiness, profitability, as well as liquidity, that is, the ability to return investments in monetary form without losses.

According to the author, the grain market in the country is currently in the stage of stabilization and further development. However, its future prospects are affected by a number of negative factors (described in the article).

It is noted that improper corporate governance is a reason for investors to distrust the protection of their rights. Lack of confidence means that the state will not be able to attract much-needed foreign investment.

The final part of the article contains general conclusions.

Key words: agricultural market, legal regulation, market entities, purchase and sale agreements, insider information, capital markets, global crisis, corporate governance.

Постановка проблеми. Становлення сучасної моделі функціонування аграрного ринку здійснюється в достатньо складних умовах, окремі його елементи лише формуються або ж відсутні, інші – не функціонують з об'єктивних причин. Такий стан спричиняє порушення рівноваги між галузями аграрно-промислового комплексу (далі – АПК), не сприяє обмінним процесам між сільськогосподарським та промисловим виробництвом,

а безпосередньо сільськогосподарські товаровиробники орієнтуються не на потреби ринку, а на рентабельність результатів своєї діяльності.

Одним із ключових секторів аграрного ринку є ринок зерна (далі – РЗ), який є складною системою відносин, що носять економічний характер і забезпечують реалізацію інтересів усіх учасників ринку. Національний РЗ займає провідну позицію в АПК країни як за обсягом продажів, так і за ринковою інфраструктурою [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш важливими в науковому розумінні для автора під час роботи над даним тематичним спрямуванням є теоретичні розробки провідних вітчизняних фахівців у цій галузі, зокрема: Барановської О.Д., Волошина В.Н., Голодець І.В., Грищенко О.Ю., Цветкова В.В., Черемісіної С.Г. та інших.

Дослідження питань регулювання РЗ в Україні в умовах здійснення структурних реформ засвідчило, що на сучасному етапі ґрунтовних досліджень із викладених вище питань не проводилось. Науковий та дослідний матеріал обмежений. В існуючій науковій літературі майже відсутні дослідження, спеціально присвячені цим питанням. Тож, своєчасне висвітлення викладених нижче актуальних питань є вимогою сьогодення.

Метою статті є актуалізація існуючих проблем РЗ в державі та розроблення (у подальшому) науково-обґрунтованих пропозицій з метою вдосконалення чинного законодавства у сфері регулювання РЗ в Україні.

Виклад основного матеріалу. З певною долею впевненості можна стверджувати, що РЗ – це ринок довіри. Чесність і відкритість суб'єктів ринку, на яких базується довіра покупців та продавців – найбільші цінності на ньому. Останніми роками він швидко розростається й успішно розвивається. Проте така позитивна динаміка має місце лише тоді, коли всі його суб'єкти можуть спрогнозувати свої перспективи. Визначеність у перспективах розвитку – підвищує прогнозованість РЗ, що об'єктивно сприяє розширенню його інвестиційного сектора та зуженню до оптимальних меж спекулятивного. Це обумовлює стабільність економічного розвитку і стимулює довгострокові інвестиції у виробництво зернових культур в Україні.

Підкреслимо, що не лише досвід розвинених країн світу, але й історія країн, що розвиваються свідчить: альтернативи державній підтримці та правовому регулюванню РЗ не існує. Основна проблема полягає в поступовому розширенні сфери регулювання, одночасно із зміцненням приватного бізнесу [2, с. 55].

Іншою очевидною закономірністю є необхідність надання РЗ в початковий момент максимальної свободи для росту, що, власне кажучи, і було здійснено в нашій країні на початку 90-х років минулого століття. Інакше ринок просто не виникнув би. Об'єктивними передумовами слабкій підтримці та недостатності державного регулювання ринку у початковий період було те, що у законодавців на відповідний момент був відсутній необхідний досвід, а сам ринок змінювався настільки швидко, що законодавці не встигали реагувати на такі зміни.

На етапі становлення системи правового регулювання РЗ, приймаються ключові законодавчі акти прямої дії по кожному сектору ринку. Нині наша держава знаходиться лише на початку даного етапу. В умовах, коли не чіткість та не досконалість правотворчого процесу явно гальмує розвиток законодавства економічного характеру, надзвичайно складно робити прогнози про тривалість цього періоду в країні.

Втім, щоб РЗ був більш прогнозований та регульований, необхідно виконання трьох основних умов:

– по-перше, спеціалізований державний регулюючий орган, яким є Міністерство аграрної політики та продовольства України, повинен отримати від законодавців

додаткові повноваження у розрізі проведення контролю щодо укладення господарських угод на купівлю-продаж зернових культур. Використання державним регулюючим органом чинних повноважень, враховуючи зростання тіньової сфери, є явно недостатнім;

– по-друге, варто уважно проаналізувати світовий досвід регуляторних повноважень уповноважених органів цієї сфери на предмет достатності та об'єктивності таких повноважень. В залежності від подальшого проведення в Україні реформ, пов'язаних із сферою АПК, дана галузь суспільних відносин буде ставати все більш рентабельною;

– по-третє, слід також звернути увагу на необхідності перевірки інформації, на основі якої суб'єкти РЗ приймають рішення та несуть відповідальність за достовірність звітної інформації. Перевірка такої інформації, на наш погляд, буде сприяти зменшенню тіньового сектору та скорочення масштабів шахрайських операцій на ринку.

Логічно припустити, що подальший більш динамічний розвиток РЗ в країні, буде мати місце як результат зусиль держави та безпосередніх суб'єктів ринку. Якщо не будуть прийняті рішучі та комплексні заходи для належного регулювання РЗ, у фазі пожвавлення він може втратити рівновагу. При виході економіки з кризової смуги попит на інвестиції швидко зростає, що збільшить їх вартість. Прискорене зростання капіталовкладень, і, як наслідок угод купівлі-продажу, створить сприятливе середовище для спекуляцій. Як показує світовий досвід, лише за рахунок самоорганізації ринку та без втручання держави, швидке зростання фіктивного капіталу на фазі економічного пожвавлення – гарантовано.

Разом з тим, тенденція посилення державного впливу на РЗ по своїй суті дуже проста. У кінцевому рахунку, вона зводиться до того, що держава змушує суб'єктів РЗ і пов'язаних з ними інших співучасників збільшувати обсяги інсайдерської інформації й обмежує рекламу, яка розрахована не на свідомість, а на почуття потенційних інвесторів.

Саме тому, державне регулювання РЗ в Україні має бути системним, а відповідальність суб'єктів ринку та пов'язаних з ними інших його учасників – неминуча. Відповідну інформацію, відносно РЗ варто доводити до особистої фінансової відповідальності керівників суб'єктів ринку за достовірність зведень, що ними підписуються, фінансових звітів та первинних бухгалтерських документів.

Відомо, що між РЗ і ринками капіталів, як правило, не існує непереборних перепон. У стабільно функціонуючій економіці ресурси переміщуються з одного ринку на інший і повертаються знову. Це залежить від інвестиційної привабливості даного ринку, що, у свою чергу, визначається рівнем його ризикованості, прибутковості, а також ліквідністю, тобто можливістю без втрат повернути інвестиції в грошову форму [3, с. 25].

В умовах рецесії світової економіки, що викликана глобальною фінансовою кризою, зростає роль інвестування як одного із загально визначених в усіх розвинених країнах світу інструментів державного управління макроекономічними процесами, сприяючими зниженню та нейтралізації кризових явищ в усіх сферах народного господарства, включаючи і АПК. Світова фінансова криза активізувала дії багатьох країн стосовно інвестиційних капіталовкладень направлених на підтримку діяльності суб'єктів РЗ та пов'язаних з ними інших учасників ринку.

Активізація державної участі в регулюванні РЗ в Україні, пов'язана із зниженням активності приватних інвесторів на ринку зернової продукції, заміщенням приватних інвестицій державними, необхідністю корегування фінансової й економічної політики, пошуком оптимального поєднання державного регулювання відносин на РЗ з саморегулюванням відносин суб'єктів РЗ та пов'язаних з ними інших учасників ринку тощо. До всього іншого, недосконалість нормативно-правових актів, що регулю-

ють відносини на РЗ згубно позначається на ефективності державного регулювання даної сфери, оскільки при досить високому рівні корупції в країні це дозволяє зберегти ситуацію, коли істотна частина цих коштів використовується не за цільовим призначенням.

Зростаючий інтерес до державного регулювання РЗ в Україні викликаний як суспільними потребами, що посприяють публічні та приватні інтереси в процесі його здійснення, так і необхідністю наукового обґрунтування, розробки та вирішення багатьох правових питань, що мають значення для розвитку вітчизняного РЗ, а також для АПК загалом, оскільки державне регулювання РЗ безпосередньо пов'язане з реалізацією державою своїх основних функцій: економічної, правоохоронної, оборонної, екологічної, гуманітарної, соціальної тощо [4, с. 47–48].

Наразі, РЗ в Україні знаходиться у стадії стабілізації та подальшого розвитку. На його подальшу перспективу впливають такі негативні фактори:

- кризовий стан української економіки;
- відставання існуючої законодавчої та нормативно-правової бази функціонування РЗ від розвитку реальних процесів на ньому;
- недостатність державного регулювання РЗ;
- завищений рівень тіншової сфери;
- низький рівень державної підтримки;
- відсутність стимулів до зростання капіталовкладень;
- низька купівельна спроможність населення, що заважає появі масового приватного інвестора;
- відсутність гарантій держави щодо захисту інвестицій в РЗ.

Недосконалість нормативно-правової бази, що регулює діяльність суб'єктів на РЗ, недоліки в системі державного регулювання і контролю цієї сфери, а також

прогалини в кримінальному та адміністративному законодавстві, спричиняють значні збитки інвесторам, фізичним та юридичним особам, які вкладають кошти у підприємницьку діяльність, а також державі, підриваючи її економічну безпеку.

Неврегульованість питань власності, відсутність контролю щодо законності походження капіталів, які використовуються на РЗ, розбалансування фінансово-кредитної системи, високий рівень монополізації під час вільного ціноутворення, суттєві недоліки в системі оподаткування та інші чинники – не лише ускладнили економічну ситуацію, але й стимулювали значне поширення тіншових операцій у даній сфері.

Суттєвою проблемою на РЗ нині є неналежне корпоративне управління. У сучасних умовах фіксуються непоодинокі випадки, коли інвестори не мають впевненості, що їх права будуть захищені. Відсутність впевненості означає, що держава не зможе залучати іноземні інвестиції, які так необхідні. Як наслідок, продаж зернової продукції буде здійснюватися за заниженими цінами, завдаючи збитків інвесторам та заважати суб'єктам РЗ залучати інвестиції в більших обсягах [5, с. 94].

Висновки. У багатьох випадках своєчасне прогнозування подальшого розвитку РЗ може запобігти масовим зловживанням та правопорушенням на ньому. Також не варто забувати і той факт, що на РЗ здійснюється реалізація інтересів держави, в тому числі і довгострокових, від забезпечення яких багато в чому залежить лад та спокій у суспільстві.

Крім цього, відсутність ефективного регулювання діяльності суб'єктів РЗ, створила сприятливі умови для зловживань. Це може призвести до відчутного збільшення кількості правопорушень, скоєних на цьому ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савчук Р. В. Ринок зерна і перспективи його розвитку. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/16431/1/%D0%95%D0%A4%D0%90%D0%9F%D0%BC-21%20%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%A0.%20%D0%A0%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA%20%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8%20%D0%B9%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20.pdf>.
2. Цветков В. В. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи. Київ : Оріяни, 1998. 364 с.
3. Волошин В. Н. Взаємодія суб'єктів інвестиційної діяльності в процесі формування ринкових відносин. *Проблеми формування ринкової економіки*. 1997. № 5. С. 23–27.
4. Голодець І. В. та інші. Правове регулювання банківської та інвестиційної діяльності в Україні. Український науково-дослідницький центр економіки будівництва. Київ : Екобуд, 1998. 223 с.
5. Андрущенко І. Г. Прогнозування та профілактика правопорушень на фондовому ринку України як умова його стабільності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2007. № 1. С. 93–96.